

Helmonds

HEEM

Kwartaalblad
Heemkundekring
Helmont

17

zomer 2012
€ 2,95

*De landweren
Arbeiderswoningen aan de Kanaaldijk
Van heideplaggen tot wielercircuit*

Colofon

Dit is een uitgave van Heemkundekring Helmont.
Gesticht op 24 mei 1948.

BESTUUR

voorzitter

C. Verhofstadt, Sperwerstraat 6, 5702 PJ Helmond
tel. 0492 - 537094, e-mail: cverhofstadt@hotmail.com

secretaris

W. van Lieshout, Stationsplein 39, 5701 PE Helmond
tel. 0492 - 534857, e-mail: w.vanlieshout@hotmail.com

penningmeester

F. 't Sas, Beethovenlaan 49, 5707 PS Helmond
tel. 0492 - 520945, e-mail: frans.tsas@planet.nl

bestuurslid

J. Schiffers, Gabriëlstraat 8, 5708 KA Helmond
tel. 0492 - 529833, e-mail: j.schiffers@upcmail.nl

bestuurslid

Vacature

LIDMAATSCHAP

Kringlidmaatschap incl. abonnement € 25,-
Rekening ING nr. 2641099 t.n.v.
penningmeester Heemkundekring

INLICHTINGEN

heemkundekringhelmond-peelland@hotmail.com
heembaken@gmail.com (e-mail adres van Het Baken)

PUBLIC RELATIONS

A. Aben, tel.0492 - 525567, e-mail: aben0170@planet.nl

WEBSITE

www.heemkundekringhelmont.nl

REDACTIE

Hans Vogels
tel. 0492 - 523864, e-mail: j.vogels29@chello.nl

Martin Geerts
tel. 0492 - 536043, e-mail: geerts2@chello.nl

Berry Wijnen
tel. 0492 - 539072, e-mail: berry.wijnen@hetnet.nl

Kelly Geerts
tel. 0492 - 536043, e-mail: geerts2@chello.nl

Marinus van den Elsen
tel. 06 - 40763697, e-mail: m.vandenelsen@weijmans.com

Vormgeving/lay-out: Marinus van den Elsen

Druk: Drukkerij Van Stiphout

Foto's gemaakt door/met dank aan:

Wikipedia, Hans Vogels, Henk van Dijk, Jan Hermans, Familie Roelofs, RHCE, Lia van Zalinge-Spooren, Jan Suijkerbuijk, Marinus van Hout, Google Earth, RTC Buitenlust, Pierre van de Meulenhof.

Omslag voorzijde: Wielerbaan 'De Superbe' van Piet Rox aan de Mierloseweg achter de molen van mulder Sevens. (Fotograaf onbekend, Collectie RHCE)

Omslag achterzijde: De bekende Didas poes kreeg men in de jaren zestig en zeventig cadeau bij aankoop van een Diddens & van Asten deken. De poes is gemaakt van zacht plastic met schuimrubber vulling. (Collectie Industrieel Erfgoed Helmond)

Inhoud

3 Van de redactie

4 Van het bestuur

5 Agenda

6 Korte berichten

10 Boekbespreking

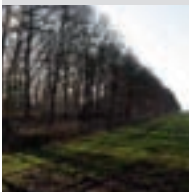
12 Arbeiderswoningen
aan de
Kanaaldijk

20 Van heideplaggen
tot wielercircuit

28 De landweren

31 Begunstigers

Van de redactie

Wie in de richting van Aarle-Rixtel gaat, zal aan de oostelijke kant van de Zuid-Willemsvaart, op de hoek van de Bosselaan en de Kanaaldijk, een bijzondere rij woningen ontwaren. Al bijna een eeuw staan ze daar als een monument in het landschap. De woningen zijn omstreeks 1915 gebouwd en staan zowel de gemeentelijke- als de rijksmonumentenlijst. De typische huizen met mansardedaken inspireerden Martin Geerts tot een onderzoek naar hun verleden. Dat leidt naar Margaretha van der Bruggen de vrouwe van Croy, haar erfgenamen jonkheer George Tammo en freule Constanze, die de huizen stichtten.

Vaak wordt met enige melancholie teruggezien op de wielerbaan die van 1926 tot 1940 aan de Mierloseweg gelegen was. Het was het langste en snelste circuit dat Helmond ooit kende. Veel befaamde coureurs uit binnen- en buitenland hebben er hun rondjes gereden. De erelijst telt dan ook veel klinkende namen. Helmond had vroeger onmiskenbaar veel wielerfanatici, daarom telde de stad aardig wat wielerpistes. Onderzoek wees uit dat er

maar liefst acht zijn geweest. Hans Vogels speurde de verscheiden accommodaties op en kwam tot de ontdekking dat één ervan nog steeds in gebruik is.

Als bijdrage tot de oudste geschiedenis van Helmond, beschrijft Pierre van de Meulenhof de landweren die de stad in het verleden moesten beschermen tegen bandieten, rovers en wilde dieren. Uit schepenaktes blijkt dat Helmond twee linies heeft gekend. Pierre beschrijft niet enkel de verdedigingswerken, maar herinnert ook aan een aantal vergeten straatnamen zoals het Wiegel- of Weijngaardstraatje, Cloesterstraat en de Heijnschestraat.

In ons vorige nummer werden in het artikel over 't Speelhuis diverse foto's toegeschreven aan Ton van de Meulenhof. Deze foto's zijn echter gemaakt door zijn vader Pierre van de Meulenhof. Bij deze is dit weer rechtgezet.

Ons volgend kwartaalblad verschijnt 1 oktober 2012. Kopij kunt u tot 1 augustus inzenden aan de redactie per e-mail adres j.vogels29@chello.nl. De redactie is niet aansprakelijk voor de inhoud van geplaatste artikelen en behoudt zich het recht voor stukken in te korten of aan te passen.

Onze Heemkamer

Onze Heemkamer bevindt zich in het Con Brio Gebouw, Braakse Bosdijk 4, 5703 HZ Helmond. De kamer is iedere donderdagmiddag geopend van 14.00 tot 16.00 uur en is vrij toegankelijk. U kunt desgewenst onze collecties en boekenbestand kosteloos raadplegen. De dependance in het stadshobbycentrum 'Het Baken', Pastoor van Leeuwenstraat 23, is iedere donderdagmorgen geopend

van 10:00 tot 12:00 uur. Hier zijn wij u graag behulpzaam bij het uitzoeken van uw stamboom.

Dank voor uw giften of donaties

Ter uitbreiding van ons heemkundig materiaal ontvangen wij regelmatig giften en donaties. Al deze schenkingen, groot of klein, worden door ons bijzonder gewaardeerd. Langs deze weg zeggen wij dank aan allen die 'Heemkundekring Helmont' een warm hart toedragen.

Van het bestuur

In april bereikte ons het droeve bericht dat Riet van Krieken van Ruizendaal is overleden. Mede namens alle leden wensen wij Piet en zijn familie veel sterkte bij dit verlies.

Met de ingebruikname van een aantal nieuwe wandmeubels heeft de heemkamer een flinke metamorfose ondergaan. Alle boeken en materialen liggen nu beschermd en overzichtelijk opgeslagen. De werkgroepen kunnen zo beter functioneren en er wordt voluit gewerkt aan de registratie en documentatie van het geheel. Enige extra ruimte voor opslag is nog wel wenselijk, maar daar zal in de toekomst zeker nog een oplossing voor gevonden worden.

De nieuwe naam **Heemkundekring Helmont** en het nieuwe logo zijn ingevoerd, nadat de naamswijziging bij de notaris was gepasseerd. Het is even wennen dat het kasteel uit het logo verdwenen is, maar wij achten het

Cursus oud schrift

Als u bent geïnteresseerd in genealogie dan heeft u ongetwijfeld ook interesse in het lezen en vertalen van oud schrift. In het komende najaar verzorgt Pierre van de Meulenhof hierin een training. Deze start op donderdag 6 september en wordt vervolgd op vijf daaropvolgende donderdagen. In overleg zijn eventuele aanvullende lessen mogelijk.

nieuwe beeldmerk volledig herkenbaar en geheel in overeenstemming met de nieuw gekozen naam.

Het heeft enige inspanning gekost om onze lezingen in te passen in de beperkte ruimte die ons daarvoor ter beschikking staat. De organisatie van de eerste voordracht verliep nog niet helemaal vlekkeloos, maar met genoeg hebben wij kunnen constateren dat nu zowel de opstelling als de catering goed geordend is. Wij zullen in de toekomst alle lezingen in eigen huis blijven verzorgen.

De rustige zomerperiode is intussen ingegaan, vanaf september kunt u weer volledig op ons rekenen. Wij wensen u een prettige vakantie.

De instructie wordt gegeven in het Con Brio gebouw, 's middags van 14.00 tot 16.00 uur. Voor leden zijn er geen kosten aan verbonden, niet leden betalen eenmalig 25,00 euro, consumpties inbegrepen.

Inlichtingen worden u graag verstrekt door Pierre van den Meulenhof. Telefonisch: 0492-533373 of per e-mail: p.vd.meulenhof@chello.nl

AGENDA

U ontvangt voor de lezingen en excursies géén afzonderlijke uitnodigingen. Noteer daarom onderstaande data in uw agenda of op uw kalender. Suggesties voor lezingen en excursies zijn van harte welkom.

Donderdag 13 september

Excursie naar "**De Sint Petruskerk, het Boterkerkje en het Oude Raadhuis in Oirschot**".

De Sint Petruskerk werd in 1268 gebouwd, brandde in 1462 af, maar werd volledig hersteld. In 1627 vernielde een blikseminslag de torenspits, sindsdien is het bouwwerk stomp. Tijdens de Tweede Wereldoorlog stortte zowel het dak als de toren in. Bij die gebeurtenis ging een belangrijk deel van het interieur verloren. Na de daarop volgende restauratie werd de kerk geklasseerd als rijksmonument. Het Boterkerkje is gebouwd in het begin van de twaalfde eeuw en is een van de belangwekkendste gebouwen in de omgeving. De fundamenten zijn uit de achtste eeuw. Van 1664 tot 1799 was het in gebruik als boterwaag, vandaar de naam Boterkerkje. Centraal hierin staat *De Stralende Schepping*, een fraai gebrandschilderd raam. Het Oude Raadhuis dateert van 1513. In het oorspronkelijk als markthal bedoelde gebouw, kwam vanaf de achttiende eeuw de Oirschotse gemeenteraad bijeen. Het pand met de fraaie trapgevels, werd enige malen gerestaureerd. In 1984 verloor het zijn openbare functie, maar de kelder wordt nog steeds als trouwzaal gebruikt.

Inschrijving vóór 1 september, telefonisch: (0492) 554233 of via e-mail: heemkundekringhelmond-peelland@hotmail.com Vertrek 13:00 uur vanaf Con Brio.

Donderdag 11 oktober 2012

Excursie naar "**Edah museum Helmond**".

Nadere informatie volgt.

Dinsdag 20 november 2012

Lezing door de heer J. Timmers met als titel "**Boerderijen in Brabant**".

Nadere informatie volgt.

Dinsdag 18 december 2012

Lezing door Pierre van de Meulenhof met als titel "**Verdwenen Helmond**".

Nadere informatie volgt.

Het Boterkerkje te Oirschot. (foto Wikipedia)

Barbaars!

Het winkelpand van voorheen Coenen, van Hoof Mommers en de Korenbeurs is niet meer. Ook de onderliggende keldergewelven, die dateerden uit de vijftiende of zestiende eeuw, zijn bij de ontmanteling verdwenen. Van het oorspronkelijke interieur is niets meer over. De gewelven waren van grote historische betekenis voor de stad Helmond.

Het monumentale gebouw bevatte ook een muurschildering in art nouveau-stijl, dat is tijdens de recente afbraak gebleken. Het bevond zich tegen de scheidingwand met hotel St. Lambert. De Korenbeurs was gebouwd in Jugendstil of art nouveau, een kunststroming die tussen 1890 en 1914 zeer populair was. Aannemelijk is dat het fresco omstreeks 1900 aangebracht is. Bij de sloopwerkzaamheden is het geheel verloren gegaan. Door de verbazingwekkende nonchalance van de gemeente Helmond en de uiterst naïeve achteloosheid van het sloopbedrijf, zijn

Fragment van de art-nouveau muurschildering die door de sloop is verdwenen. (foto Hans Vogels)

weer een aantal belangrijke Helmondse monumenten verloren gegaan. Heemkundekring Helmont heeft bij burgemeester en wethouders aangegeven geschokt en bezorgd te zijn over het Helmondse monumentenbeleid.

Wichelroedes, wateraders, straling en leylijnen

Gewoonlijk wordt een lezing van onze heemkundekring bezocht door zo'n 30 á 35 personen. Bij de eerste lezing in de nieuwe heemkamer was het echter volle bak. Het kleine zaaltje was gevuld met 50 belangstellenden. De drukte kan te wijten zijn aan de nieuwe behuizing, maar ook het thema van de lezing zou de toeloop kunnen verklaren.

Theo Nooijen hield een warm pleidooi voor de wichelroede, een instrument dat

pretendeert wateraders en magnetische stralen in de bodem te kunnen signaleren. Het werktuig is normaliter van metaal, maar ook een tak van de hazelaar zou doelmatig zijn. Opsporing wordt noodzakelijk geacht, omdat zowel de aders als de stralen negatieve energie bevatten. Ze zouden het weerstandsvermogen aantasten en daarom funest zijn voor het welzijn van mens en dier. Gelukkig kan het ongerief opgeheven worden, waardoor

Dit boogvormig gewelf, onderbroken door schuin geplaatste balken, is slechts een deel van het verloren monument. (foto Henk van Dijk)

een prettiger milieu ontstaat. Met het instrument kan volgens de spreker ook de loop van leylijnen worden aangetoond. Leylijnen trekken een rechte lijn over meerdere punten van geografisch belang. Op de lijnen worden prehistorische plekken, archeologische vindplaatsen en locaties van (oude) kerken aangetroffen. Plaatsen waar leylijnen zich kruisen, blijken al op kilometers afstand met de wichelroede te kunnen worden waargenomen. Ze hebben volgens de zegsman invloed op de stemming van de mens.

Bij het vertoeven op een kruising van leylijnen zou vermoeidheid en hoofdpijn in een half uur verdwenen zijn. Nooijen wees ook op de aanwezigheid van electrosmog. Hiermee wordt elektromagnetische straling bedoeld die door mobiele telefoons en op afstand te bedienen apparatuur wordt uitgezonden. Hij ontwierp een sticker die op de betreffende apparatuur geplakt kan worden, teneinde de straling op te heffen. Maar of dat doelmatig is, lijkt op zijn minst twijfelachtig. Na afloop was het buiten ook mistig.

Verhalen uit de natuur

Fabels zijn volksverhalen die ontstaan door verbeelding en fantasie. Ze zijn veelal verwant aan legendes, mythes en sages. Hierop stelde de lezing van 3 april 'Verhalen uit de natuur' van de heer Kerstens. Hij schetste verhalen over uiteenlopende natuurverschijnselen en voerde deze terug op oude gebruiken en vertellingen. Hij vertelde over mensen, dieren en planten en reikte (vermeende) beweringen aan die daarmee

samenhangen. Zijn beschouwingen werden gevisualiseerd met afbeeldingen van beeldhouwwerken, fresco's, mythologische verhalen, schilderkunst en natuurfoto's die hij in zijn eigen woonomgeving maakte.

Er passeerden fabelachtige verhalen, zoals over het eikenblad waaruit de duivel happen zou hebben genomen, waardoor de kronkelige omtrek van het blad ontstond. De grillige vorm van de doolhofzwam die zou zijn geïnspireerd

De wondere wereld van Keyserinnendaal

De Zorgboog, een zorgorganisatie in Zuidoost-Brabant met Helmond als kern, is het project 'De wondere wereld van Keyserinnendaal' gestart. In de nieuwe visie op wonen en leven met dementie, wil de stichting zoveel mogelijk aansluiten bij wat dementerenden nog kennen en herkennen. Daartoe worden in het verpleeghuis historische wandschilderingen aangebracht.

Op een muur in de centrale hal schilderde Igor van Veijfeyken het aanzien van de zuidwestelijke hoek van de Markt in 1951, met gezicht op de Veestraat. Nog meer muren in Keyserinnendaal zullen van een herkenbare wandschildering worden voorzien. Daarbij wordt onder andere gedacht aan een weergave van de Kerkstraat met de Lambertuskerk.

(foto Hans Vogels)

op de Griekse held Daedalus, de bedenker van het labyrint. De maretak, een parasietplant en vermaard als heksenest, kerstenhout of vogellijm, zou verantwoordelijk zijn voor het ontstaan van de seizoenen. Wat te denken van het winterkoninkje dat door een wedstrijd hoogvliegen met een arend, aan zijn naam gekomen zou zijn. En dan het verhaal van de ontrouwe oppergod Zeus. Zijn vrouw Hera veranderde een relatie van hem in een koe en liet deze bewaken door Argus een reus met honderd

ogen. Na diens dood werden zijn ogen geschonken aan de pauw. Sindsdien heeft die vogel evenzoveel ogen in zijn verenpracht. Daarom wordt hij ook vaak met argusogen bekeken.

Hoewel de interpretaties met grote geestdrift werden gepresenteerd, moeten ze wel met een (grote) korrel zout worden genomen. Kerstens wist vaak de lachers op zijn hand te krijgen. Wellicht zullen sommigen gedacht hebben dat zijn exposé twee dagen te laat kwam.

Excursie naar Heemkundige Kring Bladel

Op 10 mei was Heemkundekring Helmont te gast bij de collega's van Pladella Villa in Bladel. Deze Heemkundige Kring is gevestigd in een voormalige sigarenfabriek en beschikt over een ontvangstruimte, expositiezalen, kantoor en magazijn. Een permanente expositie toont vitrines met historische vondsten. Op de bovenetage is een tentoonstelling ingericht waar duidelijk wordt hoe men vroeger leefde, woonde en onderwijs kreeg. Daarnaast is te zien hoe men de kost verdiende met ambacht, landbouw en industrie. De bibliotheek is een documentatiecentrum met informatie over Bladel en alle bijbehorende kerkdorpen.

Bij een rondgang door het dorp werd duidelijk dat Bladel veel te bieden heeft. Zo is daar de Sint-Petrus Bandenkerk, gebouwd in eclectische stijl met bijzondere koepeltorentjes. Het gewelf is beschilderd met fraaie voorstellingen zoals de werken van barmhartigheid en er zijn glas-in-

loodramen die de Apostelen weergeven. De kerk is een rijksmonument en van cultuurhistorisch belang. Het Kempendorp kent ook het Gindrahuis, vernoemd naar de kunstschilder die het leven op het platteland tot onderwerp had. Het huis is uit Belgische bakstenen opgetrokken en dateert uit 1895. De Protestantse kerk is uit 1820 en gebouwd in neoclassicistische stijl. Het bezit een kabinetorgel uit 1825.

Achter het gemeentehuis staat een bronzen beeld van de legendarische Mie Moors, een vrouw die hanen verkocht en leefde van 1872 tot 1965. In een gevel is een gedenksteen voor letterkundige August Snieders (1825-1904) aangebracht. De naam van de heemkring is ontleend aan de hoeve waar in het jaar 922 graaf Dirk het graafschap Holland ontving uit handen van de Frankische koning Karel de Eenvoudige. Dit wordt middels een fraaie beeldengroep op de Markt in beeld gebracht.

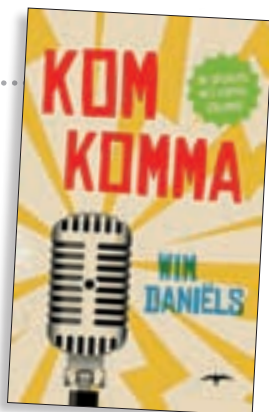
Boekbespreking

Wim Daniëls
Komkomma

Wim Daniëls is schrijver van een groot aantal boeken waaronder woorden- en taalboeken, jeugdromans en non-fictie. Zijn recentste werk is de komische bundel *Komkomma*. Hierin zijn columns bij elkaar gebracht die zijn uitgesproken in het radioprogramma *Spijkers met Koppen*, dat elke zaterdag wordt uitgezonden. Voor een deel zijn ze bewerkt, omdat in de doorgaans voorgelezen rubriek tijdgebonden actualiteiten voorkomen, die achteraf moeilijker te begrijpen zijn. Naast de columns bevat dit boek ook teksten, of delen daarvan, die in andere programma's zijn uitgezonden of in kranten zijn verschenen.

Daniëls is ongetwijfeld een meester in zijn genre, niets en niemand ontkomt aan zijn scherpe blik. In het nieuwe boek zijn de meest spraakmakende verhalen geselecteerd. Zoals het verhaal over het extravagante vijfverdwergduikertje of de Cassina-Kolman-combinatie van Epke Zonderland, het Blue Band witbrood dat deels uit houtsnippers blijkt te bestaan, de Nationale Klemtoondag en een vertelsel over een kassajongen die niet weet wat perziken zijn. Wilt u even ontspannen met een gezonde lach, dan is dit boekje aan te bevelen. Het is onder andere te koop bij De Roij & Boschman en De Ganzenveer.

ISBN: 9-789400-403710 Prijs € 12,95

Wim Daniëls
Helmond(s) voor beginners

In Helmond zijn de afgelopen jaren veel mensen van elders komen wonen. Niemand van de nieuwkomers spreekt bij binnenkomst de

Helmondse taal. Dit boekje is voor iedereen die wil kennismaken met de taal die tot de meest uitgesproken stadstalen van Nederland behoort. Het gaat in op klanken, werkwoordsvormen, uitroepen en

uitdrukkingen. Het beschrijft de meest kenmerkende Helmondse woorden. Tegelijkertijd is *Helmond(s) voor beginners* ook een stadsgids, waarin diverse instellingen, verenigingen, stichtingen, musea etc. worden genoemd en een toelichting krijgen.

Het boekje is op diverse locaties in Helmond verkrijgbaar, zoals in de boekwinkels en bij de ANWB/VVV. De gids is ook per e-mail te bestellen: info@kuux.nl

ISBN: 9-789080-950177 Prijs € 6,95

Jan Timmers, Judith Toebast
en Mark Bimmel

Historische boerderijen van Peelland tot Land van Cuijk

Boerderijen horen van oudsher bij het Peelland en het Land van Cuijk. Ze bepalen mede de identiteit van het landschap en dienen daarom zoveel mogelijk behouden te blijven. Stichting de Brabantse Boerderij (SdBB) heeft onlangs het boek *Historische boerderijen van Peelland tot Land van Cuijk - Handreikingen voor het behoud van het ruraal erfgoed* uitgegeven.

In het eerste deel van het boek beschrijft ir. Jan Timmers uit Gemert de ontwikkeling van het agrarisch cultuurlandschap en die van de boerderijen in het Land van Cuijk en de Peel. Ook de streekeigen karakteristieken van boerderijen en bijgebouwen komen aan bod. In deel twee bieden ir. Judith Toebast en Mark Bimmel handreikingen bij restauratie, verbouwing en herbesteding van boerderijen. Er is ook informatie over vergunningen en subsidiemogelijkheden bijgevoegd, samengesteld door drs. Harrie Maas, directeur Monumentenhuis Noord-Brabant.

ISBN: 9-789072-526007 Prijs € 15,-

Op 20 november geeft mede-auteur Jan Timmers een lezing bij de Heemkundekring Helmont.

Jos Swanenberg
Brabants Handwoordebuukske vur Helmond en de Peel

Dit boekje gaat over streektaalen uit het zuidoosten van de provincie Brabant. Het bevat exact duizend dialectwoorden.

Het is slechts een selectie van de meest

interessante, opmerkelijke, herkenbare of grappige formuleringen.

De beschreven woorden worden niet in alle dialecten uit deze regio gesproken. Sommige zijn typisch Helmonds, maar worden in andere plaatsen niet gebruikt of andersom.

Ook het accent kan van plaats tot plaats verschillen.

Het *Brabants Handwoordebuukske* pretendeert niet een volledig naslagwerk te zijn, maar wil zijn lezers graag laten proeven van de bijzondere Brabantse woordenschat.

ISBN: 978-90-288-0190-5

Prijs € 4,95

Arbeiderswoningen aan de Kanaaldijk

door Martin Geerts

Wie kent ze niet, de vijf huizen aan de Kanaaldijk Noord-Oost, direct na de afslag naar de Bosselaan, het wegje naar het kappelletje van Binderen en het Jan Vissermuseum. Het zijn de heel karakteristieke woningen met de huisnummers 116 t/m 124 die ook op de monumentenlijst staan en in de monumenteninventarisatie gedateerd zijn op ongeveer 1915.

Om de oorsprong van deze huizen na te gaan moeten we een heel eind terug in de historie. We moeten daarvoor terug naar het jaar 1832, het jaar dat het kadaster werd ingevoerd. Want eerder kende ons land geen eenzijdige administratie van onroerende zaken. Het kadaster is een van overheidswege bijgehouden openbaar register van goederen die volgens de wet moeten worden ingeschreven, waaronder onroerende zaken (percelen) en de daarop gevestigde rechten. Daar wordt vastgelegd waar het perceel ligt, wie de erfgenaam of vruchtgebruiker daarvan is, welke afmetingen het perceel heeft en hoe de grond wordt gebruikt. Het is dan ook de informatiebron bij uitstrek voor degenen die gegevens van bepaalde percelen willen weten. Uit die gegevens van het kadaster

blijkt dat de grond waarop de betreffende woningen aan de Kanaaldijk zijn gebouwd, in die tijd nog tot de gemeente Aarle-Rixtel behoorde. Ze lag in Sectie C, genaamd Rixtel, langs de in het jaar 1826 opengestelde Zuid-Willemsvaart en was eigendom van mevrouw Margaretha van der Bruggen-Falck, de vrouw van Croy. Het betrof de percelen 873 en 874 in het gebied De Hilt. Het waren hooilanden, graslanden die gebruikt werden om hooi te oogsten, hetgeen toen een gewild product was. Hooi werd niet alleen gebruikt voor de bijvoeding van vee, maar ook voor de grote aantallen paarden die nodig waren voor het transport over land en dienst deden als trekpaard in de landbouw en de industrie. Na de dood van Margaretha werden haar bezittingen in 1843 onder haar erfge-

namen verdeeld. De hooilanden kwamen in handen van haar zoon jonkheer George Tammo en haar dochter freule Johanna Carolina (Constanze genoemd), die allebei altijd vrijgezel zijn gebleven. George Tammo, die nog heeft meegevochten in de Slag bij Waterloo in 1815 en daarbij ernstig gewond raakte, overleed in 1864 op 80-jarige leeftijd zodat Constanze tenslotte als eigenares overbleef. Zij stierf in 1873 op 81-jarige leeftijd.

De familie Van der Bruggen was protestants, maar had katholieke voorvaderen. Uiteindelijk is freule Constanze aan het einde van haar leven, in 1871, na lang twijfelen, ook weer overgestapt naar het katholieke geloof. Bij testament, in 1873 opgemaakt door notaris Van Kemenade te Gemert, vermaakte zij het grootste gedeelte van haar bezittingen aan het Burgerlijk Armbestuur Stiphout (den Algemeenen Arme van de gemeente Stiphout). Ook de hooilanden in De Hilt behoorden daartoe. De gronden bleven nog in gebruik als hooilanden, want pas later, toen in de 20ste eeuw het paard vervangen werd door de tractor en de auto en toen kunstmest algemeen werd toegepast, is het hooiland geleidelijk aan verdwenen.

De jaren na 1873, tot dienstjaar 1916, gebeurde er met die gronden, voor zover wij weten, dus weinig of niets. Met “dienstjaar” wordt het jaar bedoeld waarin iets wordt verwerkt door het kadaster. Een dienstjaar geeft altijd informatie achteraf, de handeling is dan al gebeurd. In 1916 werd in het kadaster ingeschreven dat op het perceel C 873 twee huizen zijn gebouwd en op perceel C 874 één huis. Dit laatste gegeven,

het ene huis op perceel C 874, is een beetje verwarrend. Het betrof namelijk de vijf arbeidershuizen waarover dit verhaal gaat. Dat het er echt vijf waren is heel duidelijk als je de plattegrond bekijkt. Maar, in die tijd traden eigenaren van grond, zoals hier het Armbestuur, maar bijv. ook boeren, op als projectontwikkelaar. Als zij een rij huizen bouwden op hun grond dan stond dat als één huis in het kadaster.

Wanneer die huizen werkelijk zijn gebouwd kan niet precies worden vastgesteld en dat kan dus best een of twee jaar eerder zijn geweest. In de monumenteninventarisatie worden de huizen gedateerd op 1915 en dat zou, gezien de vermelding in het kadaster dan ook goed mogelijk zijn. Ze zijn gebouwd door Arnold Gruyters & Zoon, Bouwmaterialen /Aannemersbedrijf in Aarle-Rixtel. Het zou goed kunnen dat Arnold Gruyters die huizen ook zelf ontworpen heeft, omdat hij dat meestal deed bij de huizen die hij bouwde, maar dat is niet zeker. Vervolgens gingen de “Armen van Stiphout” een jaar later, in dienstjaar 1917, over tot de verkoop van de grond en de huizen die er op stonden.

De nieuwe eigenaar werd de gemeentesecretaris van Aarle-Rixtel, Matthijs van Roij. Deze liet de percelen splitsen. Het oude perceel C 874 werd verdeeld in vier percelen met op ieder van die percelen een huis (dat waren dus vier huizen van het rijtje van vijf). Het kadaster meette de nieuwe kadastrale grenzen op die door Van Roij werden aangewezen en die nieuwe percelen, elk van van 6 are en 80 centiare, werden vastgelegd in de Basisregistratie Kadaster. Het resterende deel van C 874, met

Op de bouwtekeningen van de voor- en achtergevel is goed te zien dat de woningen tegen de kanaaldijk aan zijn gebouwd. De achtergevel ligt beduidend lager dan de voorgevel. (Collectie Jan Hermans)

daarop het vijfde huis van het rijtje, werd met een deel van het oude perceel C 873 een nieuw groot perceel met een huis daarop. Later werden deze vijf percelen weer samengevoegd en krijgen dan het nummer C 1905. Het betrof de woningen Kanaaldijk 69c, 70c, 71c, 72c en 73c. Met ingang van 1 augustus 1956 veranderde de gemeente Aarle-Rixtel dat in Havenweg 35, 37, 39, 41 en 43.

Op 1 januari 1968 vond er weer een verandering plaats. In dat jaar ging het deel van Aarle-Rixtel met de woningen

die gelegen waren op perceel C 1905 over naar de gemeente Helmond en weer werden de adressen veranderd. Het werd nu Kanaaldijk Noord-Oost met de huisnummers 116, 118, 120, 122 en 124. Deze karakteristieke bakstenen huizen, die op de monumentenlijst staan, zijn zowel architectuurhistorisch als sociaalhistorisch van groot belang en zij bezitten een grote zeldzaamheidswaarde binnen de gemeente.

Zij hebben deels oorspronkelijke houten deuren die voorzien zijn van een

lichtje (een kijkraampje) en bovenlicht met kleine roede-verdeling. Dit laatste is een verdeling in de ramen door middel van houten latjes die meestal wit zijn geverfd. Zowel boven de deuropening als boven de raamopening is gebruik gemaakt van segmentbogen en de samengestelde dubbele vensters hebben bovenlichten voorzien van kleine roede-verdeling. Een segmentboog of toog beschrijft een klein gedeelte van een cirkel en vormt van nature een sterke constructie die bijna uitsluitend gebruikt wordt voor kleine overspanningen zoals

raam- of deuropeningen. Onder de samengestelde dubbele vensters met kleine roede-verdeling bevinden zich twee kelderraampjes. Alle vijf de huizen zijn namelijk onderkelderd. De woningen hebben een mansardedak dat evenwijdig loopt aan de straat. Een mansardedak heeft een dakvorm waarbij het onderste deel van het zadeldak, ook schilddak genoemd, steiler is dan het bovenste deel, waardoor een geknikte vorm ontstaat. Het dak heeft gesmoorde Mulden dakpannen, dat is een type machinale dakpannen dat veel in de Achterhoek wordt gebruikt. Gesmoord wil zeggen dat ze een bewerking hebben ondergaan waarbij alle zuurstof met behulp van gas uit het gebakken product wordt getrokken. Het mansardedak van deze huizen heeft dakvensters,

ook weer met kleine roede-verdeling.

Vóór de huizen bevinden zich een stoep en stenen paaltjes. Destijds stond er een houten hek voor de huizen maar waarschijnlijk heeft eigenaar Van Roij dat hek verwijderd en er gemetselde paaltjes laten zetten. Echter, die moesten na enige tijd ook weer weg, want de heer Boekhorst, de kantonnier van Waterstaat, een ambtenaar die belast was met het beheer van rivieren, kanalen en dijken, constateerde dat de stenen paaltjes niet helemaal op eigen grond stonden en hij

gelastte dat ze weer afgebroken moesten worden en eventueel een stukje terug geplaatst. Dat heeft Van Roij toentertijd dan ook gedaan. Inmiddels zijn die paaltjes versleten en de huidige bewoners hebben weer precies zo'n zelfde stenen paaltjes laten metselen, op dezelfde plaats waar ze voorheen ook gestaan hebben. Het ziet er dus allemaal nog uit zoals bijna honderd jaar geleden en er heerst, daar aan het kanaal, eigenlijk ook nog steeds veel van de landelijke rust van toen.

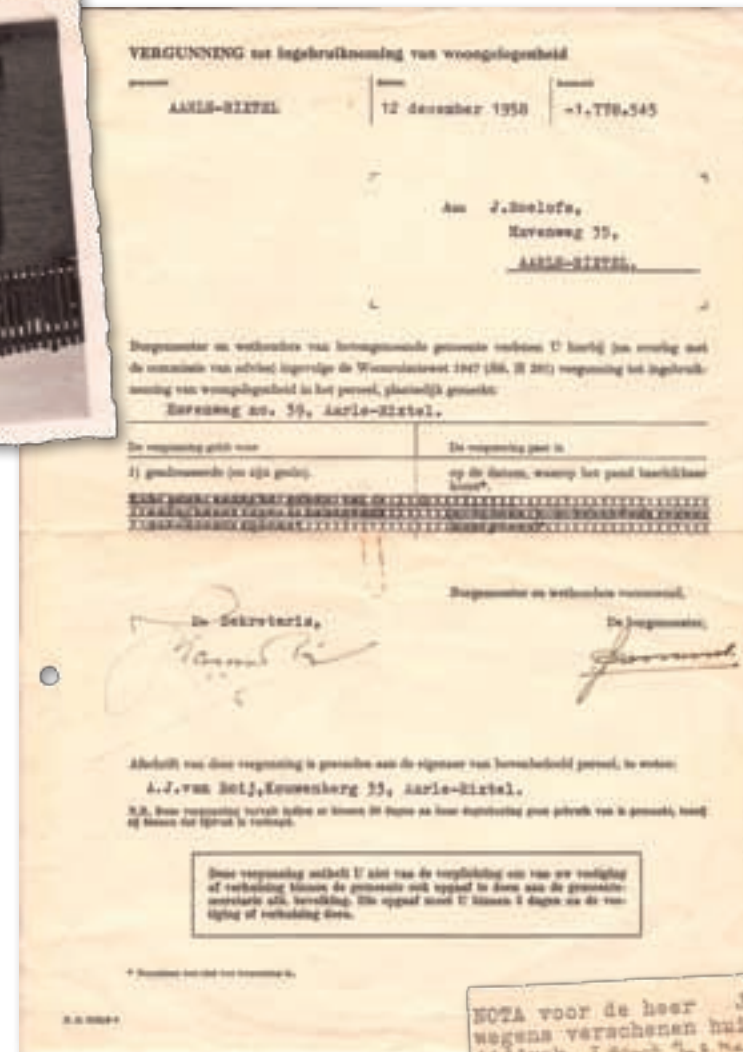
In het begin waren de woningen erg primitief. Er was nog geen telefoon. Dat was in die tijd voor veel mensen nog een onbekende weelde, want Helmond was nog maar pas (sinds 1900) aangesloten op het interkommunaal telefoonnet. Er was geen riolering en er moest gebruik worden gemaakt van een beerput en een zogenaamde poepdoos, een houten bank met een gat erin waardoor de behoefte kon worden gedaan. De poepdoos bevond zich echter wel inpandig. De beerput moest regelmatig leeggemaakt worden. Dat onwelriekend werkje werd vaak door boeren gedaan, maar hier deden dat de bewoners zelf want de inhoud, beer genoemd, gebruikten ze voor de bemesting van hun grond. De huizen hadden geen gasaansluiting en er was in die tijd ook nog geen waterleiding. Die kwam pas rond 1942. Oorspronkelijk moesten de mensen het maar doen met een waterpomp.

Vóór aan het kanaal lag een heel grote vierkante steen die, in die tijd toen er nog geen waterleiding was, door de bewoners werd gebruikt om de was te spoelen in het kanaal. Tussen die steen en het wegje langs de huizen liep, tot

mei 1935, de trambaan naar den Bosch. De tram werd "De Goede Moordenaar" genoemd vanwege de vele ongelukken die daarmee gebeurden. De snelheid van die tram was maximaal 15 km per uur en de afstand Helmond - Den Bosch werd in drieëneuhalf tot vier uur afgelegd. De kosten daarvan waren 25 cent voor een reisje tweede klas. Eerste klas was een dubbeltje duurder vanwege het fluweel en de iets fraaiere verwarming. Er was geen speciale halteplaats voor de tram daar langs het kanaal, want er werd altijd gestopt als je in of uit wilde stappen. Bewoners van de kanaalwoningen wisten te vertellen dat enkele jongens op een keer gratis met de tram mee wilden liften maar dat ze er door de trambestuurder af werden gekegeld met gloeiende kolen. Dat kon toen want het was een stoomtram die met kolen werd gestookt en voortbewogen door een stoomlocomotief.

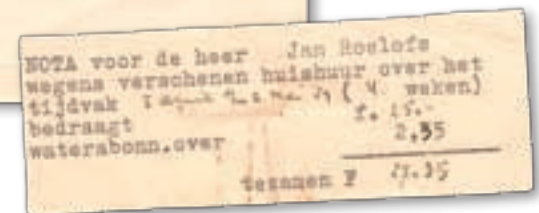
Er werd waarschijnlijk nogal eens een keer gestopt voor het pand aan Kanaaldijk Noord - Oost waar nu een witte villa staat. Dat is vlak bij het rijtje huizen, maar dan op de andere hoek van

Woonvergunning en maandafrekening van Jan Roelofs. Op de foto zien we Trijntje Roelofs bij de voordeur. (Collectie fam. Roelofs)

de Bosselaan. Dat was destijds, vanaf 1914, een café met een speeltuintje. Café 'Roos en Eik' van Jan Jansen. Zijn vrouw kwam uit Gemert, uit café De Drie Ossen. Het is er niet lang geweest, dat café met speeltuintje, want dat was op dat punt niet echt rendabel.

Elk van de vijf huizen had vier rookkanalen die in de schoorsteen uitkwamen. Ze hadden een washok, maar

geén keuken. Wel was er een leefkamer die gebruikt werd als keuken met daarin een plattebuiskachel. Beneden was ook nog een heel klein slaapkamertje, waar later een pomp in is gemonteerd en waar de keuken van is gemaakt, en er was de zogenaamde goei kamer, waar de fiets

De woningen in de jaren tachtig van de vorige eeuw. (Collectie fam. Roelofs)

werd bewaard onder een laken en waar de pastoor werd ontvangen als hij een keer op bezoek kwam. De bovenverdieping bestond uit een slaapkamer en daarnaast een zitkamer die verwarmd kon worden en nog een open zolder met vliering. Geen badkamer. De woningen hadden wel een grote kelder, verdeeld in enkele vertrekjes, die vaak als slaapkamers voor de kinderen werden gebruikt. Er liggen nog steeds lange, vrij smalle, tuinen achter de huizen, die met een trapje vanuit de woningen te bereiken zijn. De huizen hebben zowel aan de voorzijde als aan de achterzijde een trapje. Aan de voorzijde met drie treden en achter zes. De huidige bewoners van de huizen hebben nog steeds, evenals vroeger, het recht van overpad. Dat is een erfdiensbaarheid die in dit geval waarschijnlijk door verjaring is verkregen en die hen het recht geeft om over de

grond van de burens te lopen of te fietsen om bij hun huis te kunnen komen. Maar voorheen had dat recht betrekking op een doorgang op circa vijf meter achter de huizen en dat is veranderd in een doorgang achter in de tuinen, circa 50 meter van de huizen verwijderd. Boven op de zolder gingen alle elektriciteitsleidingen naar één van de huizen waar zich de gemeenschappelijke groepskast bevond. Per huis beschikte men maar over één stop en er zat geen slot op de voordeur. Iedereen kon zo naar binnen. Daar zou je tegenwoordig niet meer aan moeten denken.

De kelders zijn voor van alles en nog wat gebruikt. Ze hebben ooit gediend tot schoenwerkplaats en zelfs tot woonhuis. Onder andere voor een jonggetrouwd stel, Jan en Trijn Roelofs, dat niet katholiek was en daarom in

die tijd geen huis kon krijgen. Ze zijn noodgedwongen maar ingetrouwd bij de ouders van Jan, op huisnummer 124, en hebben daar in de kelder gewoond. Later is het huis op nummer 120 (dat was toen nog Havenweg 39) vrijgekomen en in 1959 zijn ze in dat huis getrokken. Om dat mogelijk te maken hebben ze eerst nog op 12 december 1958 de officiële vergunning tot ingebruikneming van een woongelegenheden daarvoor ontvangen van de gemeente Aarle-Rixtel. Er heeft ook nog korte tijd een jongeman, Gijs van Lieshout, bij zijn ouders in de kelder gewoond op nr. 118. Hij deed aan wielrennen, maar is onverwachts gestorven. Die familie Van Lieshout heeft aan de Kanaaldijk weinig geluk gekend want zij hebben daar ook al een zoontje verloren door verdrinking in een sloot in de Bosselaan, vlak achter hun huis. Dan was er ook nog een gezin dat in de oorlog clandestien twee varkens in de kelder had staan. Dat was de familie Christiaens, een gezin met dertien kinderen, dat daar in 1938 kwam wonen. Tegenwoordig kan men zich dat niet meer voorstellen, een gezin met dertien kinderen in zo'n kleine woning en dan de kelder gebruiken voor varkens. Ze hadden in dat gezin te weinig goede schoenen om zondags allemaal tegelijk naar de kerk te gaan. Onderweg naar huis wisselden de gezinsleden die naar de kerk waren geweest van schoenen met degenen die de volgende mis bij gingen wonen. Ze hadden thuis een koe, drie varkens en vijftientig kippen. De koe stond op een weiland in de buurt en de huur voor dat weiland bedroeg één liter melk per twee dagen. Van de drie varkens zaten er gedurende de oorlog twee in de kelder. Clandestien! Dat was heel spannend, want als de Duitsers, bij een controle,

die clandestiene varkens zouden hebben ontdekt, dan zouden de gevolgen voor die mensen niet te overzien zijn geweest. Tijdens de oorlogsjaren heeft er trouwens ook nog eens een Pool in een van de kelders liggen slapen. De bewoonster van het huis schrok zich haast een beroerte toe zij die man daar plotseling ontdekte.

Behalve door de families Christiaens, Roelofs en Van Lieshout zijn de huizen ook langere of kortere tijd bewoond geweest door o.a. de families Brands, Castelijns, Vogels, De Rooij en Klaassen en uiteraard de huidige bewoners, de families Heemskerk, Van de Weijer, Kuijpers, Hermans en Engelhart. Het is heel terecht dat al deze families steeds trots zijn geweest op die bijzondere woningen die vanwege hun sporen uit het verleden van nationaal, maar ook en vooral van plaatselijk en regionaal belang zijn. Het zijn woningen waarvan de gevel, met inbegrip van het bijbehorend dakvlak, een rol speelt in het historisch beeld van hun omgeving en die er zowel als rijks- en als gemeentemonument toe bijdragen het stadsbeeld van Helmond te verfraaien.

Bronnen

- De heren B. Christiaens, J. Hermans, mevr. T. Roelofs
- Jan Zeeuwen:
De stam aan de Boorden van de Aa
- Henk van Beek en Wim Daniëls:
Kasteel Croy

Met medewerking van

- Regionaal Historisch Centrum Eindhoven
- Brabants Historisch Informatie Centrum 's Hertogenbosch

Van heideplaggen tot wielercircuit

Helmondse wielerveerbanen in overvloed

door Hans Vogels

Wie interesse heeft in de geschiedenis van de wielersport in Helmond, zal plannen tegenkomen voor een wielerveerbaan. Ook de Helmondse sportnota lanceerde ooit een gedachte voor een nieuwe piste. De loffelijke ideeën zijn echter nooit uitgevoerd. In de wandelgangen wordt daar nog steeds met weemoed over gesproken. De stad heeft wel verscheidene wielerveerbanen gekend. Ze verdwenen allemaal omdat de wegwielrennerij de baansport ruim overvleugelde. De tak van sport heeft perioden gekend dat zij op de weg niet was toegestaan, daarom was een wedstrijdveerbaan puur noodzakelijk.

Karl von Drais, een Duitse baron, was in de achttiende eeuw de bedenker van de naar hem genoemde draisine, de voorloper van de fiets. Het was oorspronkelijk een houten loopfiets met bovenmatig grote wielen. Hieruit evolueerde de tweewieler met kettingaandrijving, versnellingen en andere moderne snufjes. De rijwielen liepen oorspronkelijk op massieve banden, maar toen de Engelsman John Boyd Dunlop aan het eind van de negentiende eeuw de luchtband

uitvond, kreeg de fiets de impuls die hij nodig had om als gebruiksmiddel in de maatschappij door te dringen. Het werd het vervoermiddel van de gewone man.

Het voertuig werd aanvankelijk exclusief gebruikt door vermogende burgers. Deze elitegroep was vaak sportief ingesteld. Zij waren het dan ook die de weg effenden voor de wielersport. Veel lieden verenigden zich in fietsclubs. De nieuwe sport vereiste banen, waarop onder het oog van zoveel mogelijk toeschouwers,

wedstrijden verreden konden worden.

Voor de nog primitieve rijwielen werden min of meer verharde banen aangelegd. Toen de fiets op het huidige model ging lijken en de trapas zich tussen wielen van gelijke grootte bevond, werden er hardrij- en behendigheidswedstrijden gehouden op heigrunder waarvan de plaggen waren afgestoken.

Dunlop's luchtband verhoogde de snelheid aanzienlijk en maakte de wedstrijden gevaarlijker. Niettemin werd rond 1880 in het land de eerste wielerveerbaan aangelegd. In Nijmegen kwam een baan tot stand met bochten die tot een halve meter opliepen. Aan het begin van de twintigste eeuw waren er verscheidene landelijke pistes met flink opgehoogde bogen. Tilburg en Breda kenden banen waar motoren van gangmakers het geluid van de fietswielen royaal overstemden.

Helmondse wielerveerbanen

In Helmond had Louis Fentener van Vlissingen de fascinatie voor de wielersport opgewekt. In zijn stalling stond een fikse verzameling racefietsen en tandems. Er vormde zich een groep wielerveerenthousiasten, waartoe ondermeer Bernhard Schulte, Antoon Stevens, Bernhard Bezemer en Bernhard van Lieshout behoorden. Ze reden voornamelijk op de weg of op provisorisch aangelegde banen. Van dit groepje werd Schulte de meest bekende. Tijdens een stage in Luik maakte hij kennis met de hogeschool van de wielersport. Als sprinter versloeg hij vooraanstaande hardrijders en in Parijs behaalde hij een tweede plaats in de internationale sprint.

*De Wielerveerbaan aan de Molenstraat gelegen ten oosten van het kerkhof.
(Fotograaf onbekend, Collectie RHCe)*

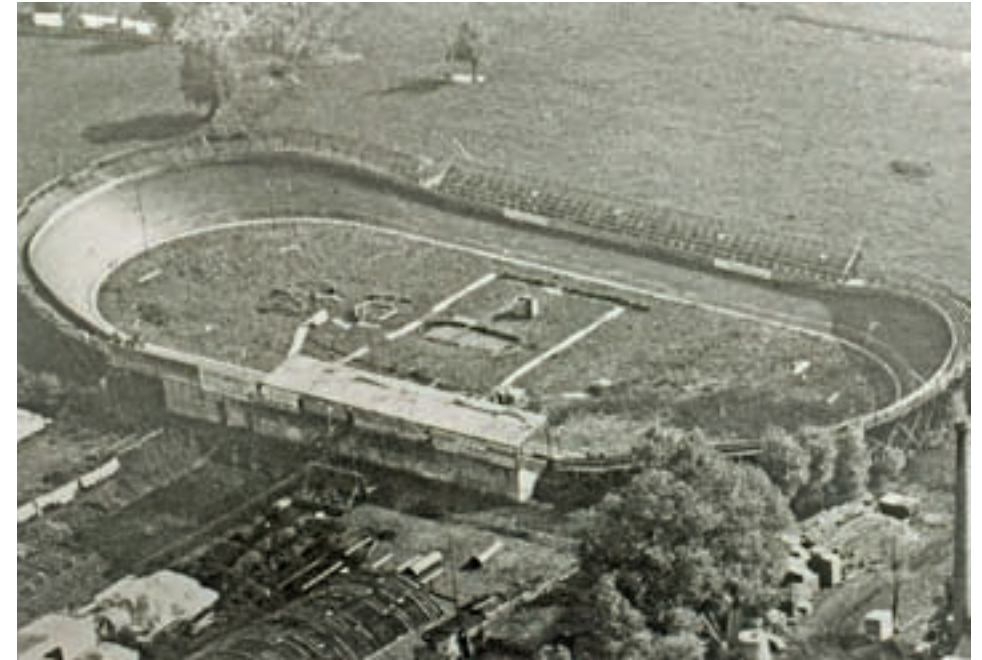
De eerste wielervedbaan die Helmond kende was eigendom van de uit Kerkrade afkomstige Karel Wijnen. In 1904 was hij met een transportabele baan naar Helmond gekomen en had deze opgebouwd aan de Molenstraat, op een terrein tussen het katholieke en protestantse kerkhof. Het circuit werd de spekkistenbaan genoemd omdat hij bestond uit planken van circa één meter lang en 25 centimeter breed. De voortrazende fietsen veroorzaakten niet alleen een enorme herrie, maar ook veel materiële schade. Bij wedstrijden liepen aldoor enkele timmerlieden achter de renners aan om noodzakelijke reparaties te verrichten. De moeder van de bekende Helmondse wielrenner Toon van den Bogaerd, had recht tegenover de baan een café. Het etablissement werd als rennerskwartier gebruikt.

Helmonder Bernhard Schulte (de vader van de latere fotograaf aan de Veestraat), was een befaamd coureur en bovendien een initiatiefrijk zakenman. Rond 1906 begon hij met een onderneming die het best valt te omschrijven als een rennerscircus. Schulte ontwikkelde een mobiele wielervedbaan met een lengte van 145 meter, die door aannemer Van de Velden op de hoek van de Aarle-Rixtelseweg en de Juliana-laan, in elkaar werd gezet. Met de baan trok hij door heel Nederland. Bij het circus hoorde een vaste groep renners en een horde motorduivels, onder wie de bekende Max en Jan Olieslager. Samen met Jan Rip vormden zij een trio dat met stoomfietsen de baanrenners moest gangmaken.

Behalve die houten baan was er enige jaren later een zandbaan op het

Wielervedbaan 'De Superbe' van Piet Rox aan de Mierloseweg achter de molen van mulder Sevens. (Fotograaf onbekend, Collectie RHCE)

De wielervedbaan aan de Mierloseweg ter hoogte van de huidige tuinen aan de Itterestraat. Rechts onder houthandel Raijmakers. (Fotograaf onbekend, Collectie RHCE)

Rooseind. Deze lag ter hoogte van de plaats waar tegenwoordig het riviervak de Aa de Deurneseweg kruist. Het was de thuisbasis van de 'Vroolijke Sportbroeders'. Het parcours stond bekend als de plaats waar het er altijd vrolijk aan toe ging en werd bevolkt door een groep 'zandhazen' die van het rijden op zand een specialiteit maakte. De exploitatie van het circuit is een groot succes geweest. Van heinde en verre kwamen renners om hierop hun wedstrijden te rijden.

Achter de molen van mulder Sevens aan de Mierloseweg, werd de vierde Helmondse baan met een lengte van 155 meter gebouwd. Het was de zogenaamde 'superbe' van Piet Roxs, die aan diezelfde straat een fietsenhandel dreef waarin

zijn vrouw de fietsenmaker speelde. Piet was timmermans knecht en bezeten van de wielervedromantiek die na de zeepkistenbaan van Karel Wijnen was ontstaan. Hij bewees zijn bekwaamheid als houtbewerker door het rijvlak van de baan met dwarslatten te bezetten. Dat hij zijn velodroom achter de molen van Sevens bouwde was niet geheel toevallig, omdat de zonen van de molenaar bevlogen wielrenners waren. In 1915 werd de baan afgebroken en naar Heerlen overgebracht.

Het duurde tot 1926 voordat Helmond weer een nieuwe wielervedbaan kreeg. In dat jaar bouwden de heren Kersten, Verbeek en Klomp aan de Mierloseweg, op de grens met 't Hout, een houten baan die de beste van de stad

Toon van den Bogaerd (met alpino) op de wielerveen aan de Mierloseweg. Links zijn zoon, tweede van links verzorger Van Melis. (Fotograaf onbekend, Collectie RHCE)

Opening van de wielerveen van Buitenlust in 1935, door consul wielerveen Janus van der Horst. (Fotograaf onbekend, Collectie RHCE)

zou worden. De piste lag ter hoogte van de huidige Itterestraat, op een terrein dat nu behoort bij Houtheadel Raaymakers, schuin achter het toenmalige café Verhorevoort. Het circuit werd officieel geopend met een eerste ronde van Toon van den Bogaerd.

Op deze superbaan hebben alle kopstukken van ons land en ook veel buitenlandse cracks gefietst. De erelijst telde klinkende namen zoals Moeskops, de Pijn, Bras en Klaas van Nek. Het rijvlak van 200 meter bestond uit in de lengterichting liggende latten en brede

bochten. Het was het beste en snelste parcours dat Helmond ooit kende. Bij wedstrijden waren meestal omstreeks 3000 toeschouwers aanwezig. Helaas lag de onderbouw op een zachte beemdgrond waardoor de houten fundering snel ging rotten. Het circuit vroeg om kostbaar onderhoud. De latere exploitant Hannes de Greef, heeft nog getracht die kosten te drukken door het rijvlak met cement te bestrijken. De baan was geen lang leven toebedeeld. Helaas moest hij in de crisisjaren verdwijnen.

Enkele jaren later werd een wielerveen node gemist. Door de recessie raakten veel mensen zonder werk. Een aantal werklozen kwam in het geweer om een nieuwe baan aan te leggen. Dorus

van Stiphout, de kastelein van café Buitenlust aan de Bakelsedijk, was hiertoe de initiatiefnemer. Ter hoogte van het tegenwoordige sportpark De Braak, had hij een geschikt terrein ter beschikking. Hierop werd een 250 meter lange zandbaan met verhoogde bochten aangelegd. Toen Toon van den Bogaerd in 1933 de exploitatie van de baan overnam, liet hij er een riante tribune bijbouwen. Ten laatste kwam de baan in bezit van Toerclub Buitenlust, de club die was vernoemd naar het gelijknamige café. Men is nog ernstig van plan geweest om de baan met cement te verharderen, maar door de ontwikkeling van het gemeentelijk waterleidingbedrijf ter plaatse, werd dat idee gestuit.

Van links naar rechts: Sjeng Timmermans, Wim Dielissen, Marinus van Hout en verzorger Jan van de Biggelaar tijdens de ronde van Helmond. (Collectie Marinus van Hout)

De bitumen wielersbaan die bij het vijftigjarig jubileum van Toerclub Buitenlust werd aangelegd, is nog steeds in gebruik. (Foto Google Earth)

Naoorlogse jaren

Vanwege de schrijnende armoede tijdens de oorlogsjaren, verdween de fascinatie voor de wielersport. De banen werden gesloopt voor de winning van brandhout. Dat was niet alleen in Helmond het geval, maar een landelijke tendens. De belangstelling voor de wielersport, met name voor de baanraces, liep snel terug. Op het voormalige Hatema terrein, het tegenwoordige ontwikkelingsgebied van Suytkade, werd nog wel een sintelbaantje aangelegd. Het lag rond het speelveld van de in 1945 opgerichte voetbalvereniging Geel-Bruin. In 1947 werd die club weer ontbonden en daarmee verdween tevens het wielersbaantje. Op het circuit, vervaardigd van steenkoolresten, werden regelmatig wielervedstrijden gehouden met bekende coureurs zoals Wim Dielissen, Sjeng Timmermans en Marinus van Hout.

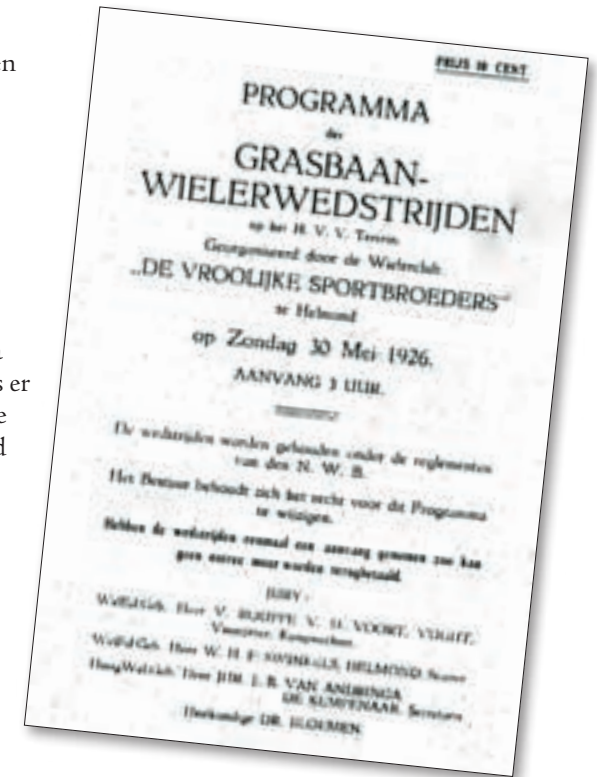
Ren- en Toeristenclub Buitenlust kon enkel nog gebruik maken van een sintelbaantje dat haastig rond het Kolpingveld (op d'n Oliemolen) was aangelegd en als wielersbaan diende. De vereniging heeft daarna altijd geambieerd een parcours te bezitten, waarop vooral de jeugd veilig kon trainen en waarop wedstrijden gereden konden worden. Bij het vijftigjarig jubileum is er inderdaad een baan gekomen. Aan de Rijpelbergseweg werd, met medewerking van de gemeente Helmond, een bitumen renbaan gebouwd. Het parcours is 402 meter lang, 12 meter breed en heeft sterk verhoogde bochten. Nog steeds worden er, onder auspiciën van de Koninklijke Nederlandsche Wielren Unie, wedstrijden verreden.

Ooit zijn er serieuze voornemens geweest om op Binderen een wielersbaan te realiseren. Het project werd uitvoerig

in kranten beschreven en veel betrokken instanties en particulieren steunden het loyaal. Het is er echter nooit van gekomen, de realisatie bleek te kostbaar. Eind jaren '60 werd de aanleg van een baan achter het terrein van voetbalvereniging HVV op Houtsdonk voorgesteld. Het zou een houten baan worden met een lengte van 166 meter. Ter financiering werden 250 obligaties á 100 gulden aangeboden. Helaas was er weinig belangstelling en kon men de geldmiddelen niet vergaren. Zo werd het laatste plan om tot een nieuwe wielersbaan te komen een desillusie.

Bronnen

- Diverse artikelen gepubliceerd in de *Helmondsche Courant* en het *Helmonds Dagblad*
- 1934-1984 50 jaar RTC Buitenlust
- Huisarchief Peter van Rooij
- Huisarchief Marinus van Hout
- Wikipedia de vrije encyclopedie

Programmaboekje uit 1926 van 'De Vrolijke Sportbroeders'. (foto Helmondsche Courant)

Maquette van de wielerspiste die in de zestiger jaren nabij het HVV-terrein aangelegd zou worden. (Foto RTC Buitenlust)

De landweren

door Pierre van de Meulenhof

Dat Helmond landweren heeft gekend blijkt uit oude cijnsboeken en schepenaktes. De verdedigingswerken werden gevormd door zandwallen, diepe sloten en velerlei bosschages. Bij de doorgangen stonden slagbomen en werd tol geheven. Landweren dienden ter bescherming van het stadsgebied, voornamelijk tegen invloeden van buiten zoals rovers en ongewilde dieren, maar ook om mensen en goederen naar de tolplaatsen te leiden. In de veertiende eeuw was de politieke situatie en de toestand van de maatschappij zodanig, dat beveiliging onvermijdbaar was.

Rond Helmond hebben twee verdedigingslijnes gelegen. De eerste heeft dienst gedaan totdat Prins Maurits in 1602 de stad innam. De nieuwe bleef intact tot na de tachtigjarige oorlog. Het oudste bewijs voor de aanwezigheid van een landweer is te vinden in een schepenakte van 26 augustus 1399. Ook schrijft geschiedkundige Frenken in zijn boek 'Helmond in het verleden': "Er wordt gesproken van een landweer after den Meije (de Ameide)". Hij geeft verder aan dat de oude landweer lag op het einde van de Groenstraat, het Hoogeinde en nabij het Wolfstraatje en de Molenstraat". De landweer moest voorkomen dat roverbendes met paard en wagen de bouwlanden leegroofden.

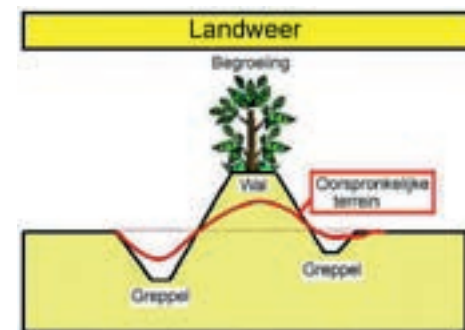
Het tracé liep vanaf de Aa, op het voormalige terrein van Hatéma, naar het St. Annaplein en via de Beelsstraat, de Wolfstraat en de voormalige Beverstraat naar de Heistraat. Vervolgens via de vroegere Sassenstraat naar de plaats

waar de Helmondselaan en Dijksestraat bij elkaar komen. Het is evident dat de genoemde straten destijds nog niet bestonden. De bewuste gronden waren toen nog door boeren bewerkte akkers.

De route wordt ook beschreven in een archiefstuk van 20 augustus 1508, waarin de heer van Helmond enkele inwoners beticht van het niet afdragen van een verschuldigde retributie (een soort cijns voor een verleende dienst). Deze last was verschuldigd over gebouwen en eigendommen waar de heer zekere zakelijke rechten op had. Om de aantijgingen te toetsen, waren de Brabantse commissarissen Jacob Boonen en Hendrik van den Zijpe naar Helmond getogen. Onder het voorzitterschap van Jan de Greve, deden zij samen met de procureur van de gedaagden mr. Huijbrechtsen, advocaat Mera Andriese Goederthuijs en schout Willem van Cranenbroeck, onderzoek naar deze beschuldigingen.

Ten behoeve van het onderzoek maakte de commissie een rondgang langs de gehele linie. De route startte bij huize De Valck op de hoek van de Markt en de Kerkstraat. Al lopend kwam ze bij de doorgang op de Bindersedijk en voorbij de Leijsenbrug in de Heerstraat, de latere Bindersestraat. Ze passeerde de doorgang nabij het Tolpostplein, hetgeen blijkt uit een notitie in het betreffende stuk: "Men heeft ons daarna gebracht bij de draaiboom aan het Bijsterveld genaamd de oude landweer en men heeft ons ook nog attent gemaakt op ontgonnen landerijen en weiden die buiten de oude landweer liggen, in de richting van de gemeijntse molen, die tussen de oude en nieuwe landweer liggen". Als laatste liep ze langs de passage in de voormalige Tweede Groenstraat die nu St. Annastraat wordt genoemd. Ook hierover geeft het archiefstuk uit 1508 informatie over de oude landweer: "Op het einde van de Groenstraat of Heijnschestraat nabij het huis van Ghijsbrecht Emonts ligt de oude landweer".

De aanwezigheid en de loop van de landweer wordt ook bevestigd door meerdere posten in de Helmondse cijnsboeken en schepenprotocollen. In de cijnsboeken van de heerlijkheid Helmond 315 t/m 320 en in de borgemeestersrekening boek 540, staat

Bij een landweer worden bestaande landschapselementen zoals waterlopen, begroeiing en heuvelruggen zoveel mogelijk in het verdedigingswerk opgenomen. (foto en tekening ontleend aan internet)

de landweer uitvoerig beschreven onder de vermelding: "Uit de erfenis van Wolteri Stierkens dicht bij de Lijtenbruxken". In het rechterlijk archief staat hij vermeldt onder de titel: "Aan de oude veste of landweer in de Cloesterstraat". Een onderzoek in het kadaster bevestigt dit.

De kadastrumnummers sectie C1092 en C1099 lagen tegenover elkaar. In de eerste staat aangegeven: "sil neven de landweer" en in de tweede: "Akker over de straat langs de landweer". De landweer moet hier dus tussendoor gelopen hebben. Aan de percelering op de kadasterkaart is te zien dat de oude landweer uitkomt bij de Tolpost. De gemeijntse molen waarvan sprake is, lag op kadaster sectie C1089.

De nieuwe landweer werd aangelegd nadat boeren meer bouwland in gebruik hadden genomen. Ook dit tracé begon bij de Aa op het Hoogeinde en liep naar het voormalige Wiegel- (of Weijngaard) straatje naar het oude Clarissenklooster in de Molenstraat. Via een zandpad langs het Rooms Katholieke Kerkhof, voerde hij naar de Bunzingstraat en via de Prins Karelstraat naar het Tolpostplein. Vandaar volgde hij de oude route naar de hoek van de Helmondselaan en de Dijkse-

straat. In het Weijngaardstraatje stond een slagboom die voorheen in de Groenstraat had gestaan. De landweer kende verder nog passages nabij het Tolpostplein en op de splitsing van de Helmondse laan en Dijksestraat. De doorgangen waren de enige legale entrees tot de stad.

De nieuwe landweer wordt ook genoemd in het stuk van 1508: *“Nabij de draaiboom aan het Bijsterveld liggen tussen de oude en nieuwe landweer gronden die uit de gemene gronden genomen zijn”*. In het rechterlijk archief van 1625, inventarisnummer 3880, wordt gesproken over: *“Een stuk land te Helmond op het Bijsterveld... van achter de landweer tot op het erf genoemd het Hemelrijck”*. De nieuwe landweer is ook terug te vinden in het kadaster sectie C1105. Dit perceel was gelegen op de hoek van de tegenwoordige Prins Karelstraat en de Bunzingstraat. Tussen dit punt en de Molenstraat liep toen de Beukendijk een naam die na woningbouw verloren is gegaan.

Tot aan het midden van de zeventiende eeuw blijkt Helmond op het voortdurend behoud van de landweer prijs gesteld te hebben. In 1616 hadden diverse buurgemeenten het gewaagd om

de landweer af te graven en het hout af te houwen. Het stadsbestuur ageerde hiertegen furieus. Toen de gemeente in 1630 een perceel grond, dat was gelegen ter hoogte van de Deuseldonksche Hoeve, afstond aan de Heilige Geesttafel om daarvan een weide te maken, deed zij dat onder beding dat in het midden een grote wal tot landweer gelaten zou worden die de stad bepoten zou.

Na de 80 jarige oorlog besloot het Helmondse stadsbestuur om de landweer te verkopen. Van de drieëntwintig door de landmeter beschreven landweerkavels werden er acht niet verkocht. Jaren later waren er nog burgers die de percelen huurden.

Bronnen

- *Inventaris van den Heiligen Geest 5^e vak nummer 17.*
- *A.M. Frenken: Helmond in het verleden bladzijde 29.*
- *Cijnsboeken Heerlijkheid Helmond, bijlagen m.b.t. de oude landweer.*
- *Rechterlijk Archief Helmond invnr. 3798.*
- *Rechterlijk Archief Helmond invnr. 3800.*
- *Rechterlijk Archief Helmond invnr. 3824.*
- *Rechterlijk Archief Helmond invnr. 3830.*
- *Cijnsboeken van de Heer van Helmond, bijlagen m.b.t. de nieuwe landweer.*
- *OAH 89/1 Archief Gemeentebestuur Helmond 1300-1810 invnr. 64.*
- *Borgemeestersrekeningen Helmond boek 540.*

Het Wiegelstraatje in 1964, wie kent het nog? Het lag achter het spoor ter hoogte van de huidige overweg aan de Burgemeester van Houtlaan. (foto Pierre van de Meulenhof)

Begunstigers van de Heemkundekring Helmont

begunstigers

AUTOBEDRIJF HOEFNAGELS DEALER CITROËN-HYUNDAI

BLOEMENMAGAZIJN DE SCHUUR

BEKKERS AUTOSCHADE

BROECKX - PRAASTERINK MAKELAARS

COENEN

DERISON GROENTE EN FRUIT

DRIESSEN VERF EN INTERIEUR

DRUKKERIJ VAN STIPHOUT

FOTO LAMBERT VAN DE KERKHOF

HINDENBERG RECLAMESTUDIO

IL BORGO HUIS MET DE LUTS

LUNCHROOM PAUL EN RIET

MAREIN ORGANIZING

MOSMAN AUTOSCHADE

O.M.D. NOTARISSEN

RABOBANK

VAN NUENEN RIJWIELHANDEL

WESSELMAN ADVISEURS

WIJNHUIS HELMOND

VAN DER WINKEL IJZERWAREN, GEREEDSCHAP, BOUWBESLAG